KKE-6443-44-45 Seat No.________

M. A. (Sem. III) Examination

November / December – 2014

Sanskrit C. C - 307

(Elective Course) (अङ्कारशास्त्र)

(1) मम्मट : काव्यप्रकाश (५.४, ५, ८)

(2) वेदान्तशास्त्र (B)-304

(ब्रह्मसूत्राणुभाष्यम्) (त्रिसूत्रि)

(3) पुराणशास्त्र मत्स्यपुराण (नियताध्यायः)

Time : 3 Hours] [Total Marks : 70

સૂચના : (૧) રેગ્લયુલર વિદ્યાર્થીઓ માટે દરેક પ્રશ્નના ૧૪ ગુણ રહેશે.

(૨) એક્ષ્ટર્નલ વિદ્યાર્થી માટે દરેક પ્રશ્નના ૨૦ ગુણ રહેશે.

(1) मम्मट : काव्यप्रकाश (५.४, ५, ८)

૧ નીચેનામાંથી કોઈ પણ ચાર સવિસ્તર સમજાવો : ૧૪

1 Explain fully any four of the following : 14

(१) रसभावतदाभासभावशान्त्यादिरक्रमः।
भिन्नो रसाद्यलंकाराद्लंकार्यतया स्थितः॥

(२) कारणान्यथ कार्याणि सहकारीणि यानि च।
रत्यादेः स्थायिनो लोके तानि चेन्नाट्यकाव्ययो॥

(३) मुख्ये रसेऽपि तेऽङ्गित्वं प्राप्नुवन्ति कदाचन।
अनुस्वानाभसंलक्ष्यक्रमव्यंग्यस्थितिस्तु यः॥

(४) अगूढमपरस्याङ्गं वाच्यिसद्ध्यङ्गमस्फुटम्।
संदिग्धतुलयप्राधान्ये काक्वाक्षिप्तमसुन्दरम्॥

(५) सालंकारैर्ध्वनेतेस्तैश्च योगः संसृष्टिसंकरैः।
अन्योन्ययोगादेव स्यादभेद संख्याति भूयसी॥

(६) उपकुर्वन्ति तं सनां येङ्गद्वारेण जातुचित्।
हारादिवद्लंकारास्तेऽनुप्रासोपमादयः॥

(७) बीभासरौद्ररसयोस्तस्याधिक्यं क्रमेण च।
शुष्केन्धनग्निवत् स्वच्छजलवत्सहसैव थाः॥

(८) भूर्ध्नि वर्गानयगाः स्पर्शा अटवर्गा रणौ लघू।
अवृत्तिर्मध्यवृतिर्वा माधुर्ये घटना तथा॥

२ મમ્મટાચાર્યને અનુસરીને ધ્વનિના પ્રકારો સવિસ્તર ચર્ચો. १४

२ Discuss fully the divisions of 'ध्वनि' following Mamata. 14

અથવા/OR

२ અભિનવગુપ્ત પ્રમાણે રસનિષ્પતિ સમજાવો.

2 Explain 'Rasa-Nispatti following अभिनवगुप्त।

૩ મમ્મટાચાર્યે આપેલ ગૂણીભૂતવ્યંગકાવ્યના પ્રભેદોનો વિસ્તૃત પરિચય આપો. १४

3 Describe fully the divisions of गुणीभूतव्यंङ्ग काव्यम as given by मम्मट 14

અથવા/OR

૩ 'माधुर्याजः प्रसादाश्व्यास्त्रयस्ते न पुनर्दश' – આ મમ્મટના વિધાનની સમીક્ષા કરોય १४

3 Expalin critically this statement of मम्मट. 14

૪ ટૂંક નોંધ લખો : (ગમે તે **બે**) ૧૪

4 Write short notes on any two of the following : 14

(૧) ગુણ અને અલંકારનો ભેદ

(1) Difference between गुण and अङ्कार

(૨) ભટ્ટનાયક પ્રમાણે આધારણીકરણ પ્રક્રિયા

(2) The process of साधारणीकरणप्रक्रिया according to भट्टनायकः

(૩) काव्यशास्त्रस्य संप्रदायम्

(૪) મમ્મટાચાર્ય પ્રમાણે અન્વિતાભિધાનવાદ અને વ્યંજના

(4) Following मम्मट अन्विताभिधानवाद – व्यञ्जना

૫ એક બે વાક્યોમાં ઉત્તર આપો : (ગમે તે **સાત**) ૧૪

5 Answer the following questions in one or two sentences : (any seven) 14

(૧) ધ્વનિના શુદ્ધ ભેદો અને દરેકના પેટાભેદો સાથે કુલ કેટલા ભેદ થાય છે ?

(૨) શબ્દશક્તિમૂલ ધ્વનિના કેટલા પ્રકાર છે ? કયા કયા ?

(૩) સંલક્ષ્યક્રમ વ્યંગ ધ્વનિના કેટલા પ્રકાર છે ? કયા કયા ?

(૪) ભરતમુનિએ આપલા રસસૂત્ર જણાવો ?

(૫) વ્યભિચારીભાવો કેટલા છે ? કયા કયા ?

(૬) કાવ્યપ્રકાશના કેટલા ઉલ્લાસો છે ? આઠમાં ઉલ્લાસનું નામ જણાવો ?

(૭) ગુણીભૂતવ્યંગ કાવ્યનું સ્વરૂપ સમજાવો ?

(૮) મમ્મટના મતે પ્રસાદગુણનું સ્વરૂપ સમજાવો ?

(૯) માધુર્યગુણનું મમ્મટે આપેલ વિશેષ લક્ષણ જણાવો ?

(૧૦) આનંદવર્ધન ગુણ અને અલંકારની બાબતમાં શું માને છે ?

(૧૧) મમ્મટાચાર્યને કર્યું બિરુદ પ્રાપ્ત થયું ? શા માટે ?

(૧૨) આદ્ય આચાર્ય ભરતમુનિએ ગુણોની સંખ્યા કેટલી માની છે ? તેના નામ આપો ?

(2) वेदान्तशास्त्र (B)-304
(ब्रह्मसूत्राणुभाष्यम्) (त्रिसूत्रि)

પ્ર.૧. નીચેનામાંથી કોઈ પણ બે ગદ્યખંડોનું આણુભાષ્યાનુસાર વિવરણ સહિત અનુવાદ કરો. ૧૪

(१) बाधोपलब्धिश्च । शब्दश्चक्षुरादिवन्न सन्दिग्धार्थप्रतिपादकः । तदर्थश्च व्याकरणादिना निश्चीयते, यथा लौकिकवाक्ये तथा वेदेऽपि । न च तद्विरुद्धं निर्णेतव्यं, अप्रामाणिकत्वप्रसङ्गात् । तस्माद्वेदार्थज्ञानार्थं विचारो न आरंभणीयः । स्यादेतत् । न वेदार्थज्ञानमात्राय विचारः किन्तु ब्रह्मज्ञानाय, तस्य चात्मरुपत्वात्तस्य च अविद्यावच्छिन्नत्वात् । देहात्मभावदृढप्रतीतेस्तदतिरिक्तस्य ब्रह्मणोऽभावान्न वेदमात्रादसम्भावना विपरीतभावनानिवर्तकं ज्ञानमुत्पद्यते । प्रत्युत देहात्मभावदृढप्रतीतेः श्रुतेरुपचरितार्थत्वं वा कल्पयिष्यतीति ।

(२) किञ्च, परमकृपालुर्वेदः संसारिणः संसारान्मोचयितुं कर्माणि चितशुद्धयर्थं बोधितवानिति कूपेऽन्धपातनवदप्रामाणिकत्वभियाऽवसीयते । विपरीतबोधिका तु पूर्वमीमांसा, तस्मादपि न कर्तव्येति । मैवम् । किं विचारमात्रं न कर्तव्यं, पूर्वकाण्डविचारो वा ? नाद्यः, तुल्यत्वात् समर्थितत्वाच्च । द्वितीये सामान्यन्यायेन सन्देहे निवार्ये लक्षणवत्तदुपयोगः । अनिष्टतया निरुपणं न मीमांसादोषः, किन्तु विचारकाणां स्वभावभेदात् ।

(३) न हि ब्रह्मणो जगत्कर्तृत्वं सर्वसम्मतम् । नचागमोदितमिति वेदमात्रस्य ब्रह्मप्रमाणकत्वं वक्तुं कश्यते । किञ्च, व्यर्थश्चैवं विचारः । लक्षणप्रमाणाभ्यां हि वस्तुज्ञानं भवति । तच्च स्वरुपलक्षणेनैव भवतीति किमनेन, तस्मादयुक्तमुत्पश्याम इति ।

सन्देहवारकं शास्त्रं वेदप्रामाण्यवादिनाम् ।
क्रियाशक्तिज्ञानशक्ति सन्दिह्येते परस्थिते ।।

न हि श्रुतिं व्याख्यातुं प्रवृत्तः सूत्रकारः । किन्तु सन्देहं वारयितुं । तत्र सत्यं ज्ञानमनन्तं, नित्यशुद्धमुक्तस्वभाव मितिश्रुत्या कर्तृत्वादिप्रापञ्चिकधर्मराहित्यं प्रतीयते । यतो वा इमानि भूतानि जायन्ते येन जातानि जीवन्ति यत्प्रयन्त्यमिसंविशन्ती ति कर्तृत्वञ्च ।

(४) अलीकप्रतीतेस्तित्वादिप्रतीतावपि सम्यगन्वयाभावात् न कार्यत्वव्यभिचारौ । तस्माद् ब्रह्मण एव समवायित्वम् । एतत्सर्व श्रुतिरेवाह स आत्मानं स्वयमकुरुतेति । निमित्तत्वं तु स्पष्टमेव सर्ववादिसम्मतम् । केचिदत्र शास्त्रयोनित्वपूर्वपक्षनिराकरणाय तत्तु समन्वयादिति योजयन्ति । तत्

पूर्वकाण्डस्य समन्वयमाह । अवान्तरवाक्यानां प्रकारशेषत्वात् । न च सर्वस्मिन् वेदे धर्म एव जिज्ञास्यः ।

પ્ર.૨. વલ્લભાચાર્યના સિદ્ધાન્તો જણાવો. ૧૪

અથવા

પ્ર.૨. વલ્લભાચાર્યના મતે બ્રહ્મનું સ્વરૂપ જણાવો. ૧૪

પ્ર.૩. અણુભાષ્યનું દ્વિકર્તૃત્વ સમજાવો ? ૧૪

અથવા

પ્ર.૩. વલ્લભાચાર્યના મતે જગતનું સ્વરૂપ જણાવો? ૧૪

પ્ર.૪. ગમે તે બે વિષે નોંધ લખો. ૧૪

(૧) વલ્લભાચાર્યના મતે જીવનું સ્વરુપ.

(૨) જિજ્ઞાસાધિકરણ

(૩) જન્માદ્યધિકરણ

(૪) સમન્વય-અધિકરણ

પ્ર.૫. નીચેનામાંથી ગમે તે સાત પ્રશ્નોના ઉત્તર બે કે ત્રણ વાક્યોમાં લખો. ૧૪

(૧) જિજ્ઞાસા-અધિકરણમાં વલ્લભાચાર્યે અથનો અર્થ શું કરે છે? શા માટે ?

(૨) જન્માદિ-અધિકરણમાં કયા ઉપનિષદના કયા વાક્યની ચર્ચા કરવામાં આવી છે ?

(૩) વલ્લભાચાર્યની કેટલી કૃતિઓ છે ? કઈ કઈ ?

(૪) અણુભાષ્ય એટલે શું ?

(૫) શુદ્ધાદ્વૈત એટલે શુ ?

(૬) અણુભાષ્યની ટીકાઓ અને ટીકાકારોના નામ જણાવો?

(૭) દર્શન એટલે શું ? આસ્તિક અને નાસ્તિક દર્શનોના નામ જણાવો ?

(૮) અદ્વૈતના પ્રકારો જણાવો ?

(૯) વલ્લભાચાર્યે કયા બે સૂત્રોને ભેગા કર્યા છે ?

(૧૦) સ્થૂણાનિખનન ન્યાય એટલે શું ?

(૧૧) સામાનાધિકરણ્ય એટલે શું ?

(૧૨) ત્રૈવર્ણિક અધિકારી એટલે શં ?

(3) पुराणशास्त्र मत्स्यपुराण (नियताध्यायः)

१ નીચેનામાંથી કોઈ પણ ચાર શ્લોકો સંસદર્ભ સમજાવો : १४

(१) अन्तरञ्च वक्त्रेभ्यो वेदास्तस्य विनःसृताः।
मीमांसान्यायिवद्याश्च प्रमाणाष्टकसंयुताः ॥३/४

(२) पुण्यं पिवत्रमायुष्यिमदानीं शृणुत द्विजाः।
मात्स्यं पुराणमिखलं यज्जगाद गदाधरः॥१/१०

(३) अजोऽपि यः क्रियायोगान्नारायण इति स्मृतः।
त्रिगुणाय त्रिवेदाय नमस्तस्मै स्वयम्भुवे॥१/३

(४) सांख्यं संख्यात्मकत्वाच्च किपलािदिभरुच्यते।
एतत्तत्वामकं कत्वा जगद्वेधा अजीजनत्॥३/२९

(५) इक्ष्वाकुप्रमुखाश्चास्य दश पुत्राः स्मृता भुवि।
मन्यन्तरेषु सर्वेषु सप्त सप्त मर्हषयः॥ ९/३०

(६) नर्मदा तु नदी श्रेष्ठा पुण्या पुण्यतमा हिता।
मुनिभिस्तु महाभागैविभक्ता मोक्षकाङ्क्षिभिः॥१८७/१

(७) दयां कुर्विन्त म्लेच्छापि दहन्तीं वीक्ष्य योषितम्।
म्लेच्छानामिप कष्टोऽसि दुर्निवारो ह्यचेतनः॥३८७/४६

(८) कावेरी नर्मदा यत्र संगभो लोकविश्रुतः।
तत्र स्नात्वा शुचिर्भूत्वा कुबेरः सत्यविक्रमः॥१८९/६

२ મત્સ્તયપુરાણની પ્રલયકથા અને તેની વિશ્વમાં ઉપલબ્ધ અન્ય રૂપાંતરો સાથે તેની તુલના કરો. १४

અથવા

२ ''नर्मदा सरिता श्रेष्ठा रुद्रदेहाद्विनिःसृता।
तारयेत्सर्वभूतानि स्थावराणि चराणि च॥ શ્લોક મત્સ્યપુરાણના આધારે ચર્ચો. १४

૩ सर्गश्च प्रितसर्गश्च वंशो मन्यन्तराणि च। ૧૪
वंशानुचरितं चैव पुराणं पञ्चलक्षणम्। -
આ શ્લોક મત્સ્યપુરાણને કેન્દ્રમાં રાખી ચર્ચો.

અથવા

૩ પુરાણ શબ્દની વ્યુત્પત્તિ આપી મહાપુરાણોનો ટૂંક પરિચય આપો. ૧૪

૪ ટૂંક નોંધ લખો : (ગમે તે **બે**) ૧૪
(૧) ब्रह्मा–सरस्वती वृत्तांत
(२) कश्यप वंश वर्णन
(३) मरुद्गण उत्पित्त कथा
(४) पृथुचरितम्।

૫ ગમે તે સાત પ્રશ્નોના ઉથત્તર બે કે ત્રણ વાક્યોમાં લખો : ૧૪
(૧) પ્રલયકાલીન સાત મેઘોના નામ લખો.
(૨) મત્સ્યપુરાણમાં કયા ચાર પ્રકારની સૃષ્ટિનો ઉલ્લેખ છે?
(૩) કયા મન્વંતરમાં વિષ્ણુએ મત્સ્યાવતાર ધારણ કર્યો હતો ?
(૪) મત્સ્યપુરાણ પ્રમાણે પ્રકૃતિનું લક્ષણ શું છે ?
(૫) બ્રહ્માના માનસ પુત્રો કયા કયા છે ?
(૬) સર્વપ્રથમ પૃથ્વીમંડળના અધિપતિ તરીકે બ્રહ્માએ કોનો અભિષેક કર્યો ?
(૭) વેનરાજા અધર્મી અને દુરાચારી કયા કારણે થયો ?
(૮) ચૌદ મન્વંતરોના નામ લખો.
(૯) વૈવસ્વત મન્વંતરના સપ્તર્ષિઓ કયા કયા છે ?
(૧૦) મદનદ્વાદશી વ્રત દિતિએ કઈ નદીના કિનારે કયાં ક્ષેત્રમાં કર્યું હતું ?
(૧૧) દક્ષ પ્રજાપતિ પૂર્વે સૃષ્ટિનો વિસ્તાર કેવી રીતે થયો હતો ?
(૧૨) મત્સ્યપુરાણની કથા કયા સ્થળે સંભળાવવામાં આવી હતી ? તેના વકતા અને શ્રોતા કોણ છે ?